
LEGE ZARRA KENTZEN (1839-1876)

5.- "LA GLORIOSA" IRAULTZAREN ALDIA (1868-1874)

"La Gloriosa" deritxon iraultza-aldi onetan, gizon ospetsu bi agiri jakuz: Serrano Errege-Ordea eta Prim Nagusia.

Esan dogun lez, II Isabel, erregiña potola, ez zan lege zarraren aurkalari, baiña bota egin eben. Frantzia'ra.

Egoera orretan forua barriro Madrid'era aurkeztu zan eta adostasuna emon eben: Foruen arauz agintariak auke-ratu, Foruen aurkako aginduak kendu, foru-baimena onar-tu. irakaskintza antxiña lez ezarri, epailariak foruen arauz ezarri...

1869n.urtean laterri-lege edo konstituziño barri bat gertatu eben eta asieran foruak aintzat artu ziran, baiña laster asi ziran Udal-Batz barriak egiten eta Aldundia euren erara ipinten. Sindikoak gogor agertu eban ori "kontrafuero" zala, baiña alperrik izan zan, agindua bete-teko eta arin beteteko esan eben eta erri guztietan bete zan, foruak kontuan dirala eta aldundia bera be ez zan osotu agindu orren arauz.

Sasoi orretan aurrera croan zan "desamortizaziñoa" eritxona, Eleizeari bere ondasunak kentzeko, eta ortik eztabaida barri bat sortu zan Gasteizko gotzaiña ta abadeak karlisten eta foruen alde jarteko eta Madrid abadeen eta Gotzaiñaren aurka. Beti bardin!

Laterri-lege barri ori onartu egin bear zan eta gure Aldundiak deia artu ebenean ez ziran joan eta joan be ezin leitekezala esan eben, eskubide ori Gernika'ko Batzarra-rena zalako eta orrelan egin ezik "kontrafueroa" zalako. Udalak orretan Aldundiagaz batera egozan.

Serrano agertzen jaku Españan bakea egin eziñik eta Prim errege barri baten billa.

Giro orretan asi ziran Karlostarren irugarren guda sortzeko. Emen errege foru-zalea nai eben eta 1870n.urteko agustuaren 27n. egunean asi zan gudea, Bilbao uria Sena-no'gaz batera, aurka egoala. Karlostarren aldeko giroa Bizkaian izatearen errua abadeai eta Aguacil Gasteiz'ko Gotzaiñari ezarri eutseen eta madrildarrak Gasteiz'ko Gotzaindegia kentzea eskatu eben.

1872n.urtean Saboiako Amadeo erregea ekarri eben. Onek ez eban nai euskaldunak eztabaidarik eta foruak onartu ebazan.

1872n.urtean 8 batalloi eta 3.200 gudari egozan gudan.

Orrillaren 24n.egunean Amorebietan alkartu ziran Urkizu ta Orue aldunak Serrano'gaz eta Zornotza'ko ituna izenpetu eben: Izkilluak emon eta Batzar Nagusiak barriro ezarri. Euskaldunak amnisti osoa eskatu eben, baiña Serrano'k ori Erregearen eskubidea zata esan eban eta "Indulto" errukitsua emon eban. Ituna Zornotzan 1871n.urteko orrillaren 24'an izenpetu zan.

Ori egin zalako, Liberalena zan Aldundia oso asarre jarri zan, batez be Gasteiz'ko Gotzaiñaren aurka eta abadeiai kontua eskatzea erabagi eban. Elez-Barrutia kentzea eskatu zan barriro.

Arlo onetan uriak baserrien aurka agertzen dira, eta batez be au diño: erri txikiak eta uri aundiak ordezkari bat eukela eta ez dagoala ondo, biztanleak zenbat diran artu bear dalako kontuan.

Arazo onetan Aldundiak txosten bat eskatu eban eta eta 1871n.urtean emon jakon erantzuna: Edestian betikoa izan da erri txiki naiz aundiko ordezkari bat ezartea. 1632n.urtean sartu ziran uriak batzarretara eta uri bako-txeko ordezkari bat artu zan. Durango-alde osoa be sartu zan eta oneri ordezkari bi emon jakozan. Egin dira alda-kuntzak araudian eta onartuak izan dira 1746, 1784, 1833n.urteetan eta azkenengo au egiten egozala guda sortu zan eta ezin onartu. Eta 1848n.urtea ezkerro ez da ezer barririk izan. 1862-1864 urteetan zerbait aldatu zan.

Txosten orren ondoren lez, ez zan onartu unen eskaria 1872n.urteko agustuaren 28'ko aginduan, baiña laterria aretan egoan eta Gipuzkoako eredia eskiñi eban. An Donostiak 213 autarki daukaz eta Tolosak 199 eta orrelan beste erriak biztaleen arauz. Bizkaian obeto litzakela esan eben guztiak autarkia emon eta araua "gizon-bat-autarki bat" izatea. Aldakuntza ori Erregearen aginduz egin lei, Bizkaiko Jauna bera dalako. Arazo au urrengo batzarrera sartuko da Gernikan:

– Autarkia eukiteko erriak 200 biztanle bearko dauz, len lez.

– Erri-ordezko bat 1000 biztanlera arte.

– 1000-5000 biztanlera 3 ordezkari eta gaiñera 200'eko bat.

– Bilbaok len 1, orain 7 eta 137 autarkiko bat.

Ordezko izateko baldintzak: Emengoa izan, edo bost urte emen eginda, aldin eldukua, erderaz irakurten eta idazten jakin (Ez da eskatzen jabea izaterik).

Gernikan ori onartzea gauza gaitxa zan eta gaiñera guda sortu eta korrexidorea Bilbao'ra joan zan. Ez zan onartu.

Eta sortu zan III guda Karlostarra (1873-1876): Bizkai osoa karlistakaz, Bilbao eta ingurua izan ezik. Karlos'ek zin egin ebazan foruak Gernikan 1875n.urtean.

Madrid'ek ez eukan adorerik foruak kentzeko eta Liberalak guda amaitzeko ituna eskatu eben baiña beste liberal asko izkilluen alde egoan.

OLAZAR'tar Martin'ek